

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

**TALABALARDA KREATIV VA DISKURSIV TAFAKKURNI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK YONDASHUVLARI**

Tolipova Ozoda Ikromovna

Qoʻqon DU v. b. dotsenti, p. f. b. f. d. (PhD)

o16755505@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'qituvchining talabalarni mustaqil fikrlashida mustaqil yondashuv hamda har bir fan sohasidan kelib chiqib turli kreativ yondashuv asosida talabalarni bilim olishida kerakli bo'lgan pedagogic metodlar va psixologik dinamikasi ochib berilgan. Talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish ta'lim jarayonining eng muhim maqsadlaridan biridir. Mustaqil fikrlash, talabalarni nafaqat bilish jarayonida, balki dunyoqarashini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Talabalarni nafaqat tayyor bilimlar bilan ta'minlash, balki ularni tahlil qilish, izlanish, muammolarni hal etish va yangi g'oyalarni ishlab chiqishga undash o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. Mustaqil fikrlashning rivojlanishi, talabalarning o'z fikrlarini aniq ifoda etish, tanqidiy yondashuvni rivojlantirish va shaxsiy qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning metodlari, yondashuvlari va amaliyotdagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: laboratoriya, produktiv, mustaqil topshiriqlar, referat, xotira, diskursiv, verbal, amaliy, nazariy, ixtiyoriy-ixtiyorsiz, konkret, abstrakt, realistik, autistik, intuitiv, diskursiv, dialektik, reproduktiv, produktiv-ijodiy, vizual, fazoviy

Kirish. Talabalar tafakkuri, asosan, o'qish, amaliy mashg'ulot va mustaqil bilim olish faoliyatlarida jadal va uzluksiz ravishda rivojlanadi. Goho ma'ruza jarayoni ulardan reproduktiv (o'zlashtirilgan bilimlarga asoslanuvchi) tafakkurni taqozo etsa ham, lekin mustaqil topshiriqlar, laboratoriya darslari produktiv (ijodiy) fikr yuritish faoliyatini talab qiladi. Har ikkala ta'lim shakli ham talabalar aqliy mehnati, maqsadga yo'naltirilgan va muvofiqlashtirilgan diqqati yordami bilan amalga oshadi. Oliyidagi mustaqil ishlarning barchasi: konspekt tuzish, referat ishlari talabadan mustaqillikni, ijodiy yondashishni, (kreativlikni) muammoli holatni, murakkab pedagogik-psixologik vaziyatni hal qilishni taqozo qiladi. Davlat ta'lim standarti va o'quv rejasida ko'rsatilgan, dasturda ko'zda tutilgan materiallar va ilmiy ma'lumotlarni o'zlashtirish bilim-saviyani kengaytirish bilan qanoat hosil qilmasdan, balki ularni tushunish, anglab yetishni talab qiladi, bu esa bevosita tafakkurning funksiyasidir. Xotira bisotidagi bilimlarni izchil ravishda tartibga keltirish, esga tushirish, ular ichidan eng muhim jihatlarni ajratish, o'zaro taqqoslash, turkumlarga kiritish, umumlashtirish bilish jarayonining aqliy yo'li bilan, ya'ni tafakkur yordami bilan amalga oshiriladi. Ijtimoiy gumanitar va tabiiy fanlarni o'rganish davomida moddiy borliqdagi narsa va hodisalar o'rtasidagi murakkab ichki bog'lanishlar, aloqalar va ijtimoiy turmush qonuniyatlari yuzasidan chuqur nazariy metodologik, ilmiy-uslubiy

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

xususiyatdagi bilimlar o'zlashtiriladi. Ana shu fan asoslarini o'zlashtirish davomida **diskursiv** (lot. ijodiyot va haqiqat mezoni uchun bahs yuzasidan mulohaza yuritish) tafakkur turi talaba uchun omilkor aql-zakovat quroli vazifasini bajaradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Oliy ta'lim jarayonida fikr yuritish operatsiyalaridan unumli (analiz, sintez, taqqoslash, konkretlashtirish, mavhumlashtirish, klassifikatsiyalash, sistemalashtirish, umumlashtirish) foydalanish evaziga har qanday murakkab bilimlarni egallash imkoniyati vujudga keladi. Talabalar tafakkur shakllari (tushuncha, hukm, xulosa chiqarish)ning funksional va operatsional jihatlari bilan yaqindan tanishadilar, shuningdek, ulardan mustaqil foydalanish uchun barcha intellektual rezervlarini (aqliy zaxiralarini) ishga solishga harakat qiladilar. Hukm chiqarishning barcha (yakka, xususiy, umumiy, ziddiyatli, faraziy, inkor) ko'rinishlardan o'quv va mustaqil bilim olish faoliyatlarida foydalanish shartsharoitlari tug'iladi. Xulosa chiqarishning induktiv (xususiyydan umumiyga fikrning yo'nalganligi) va deduktiv (umumiydan xususiy hollarga fikrning qaratilganligi) yo'llaridan muayyan tarzda bilish faoliyatida qo'llashga intiladilar. Tushunchalar (yakka, xususiy, umumiy, yakqol, mavhum, to'planma) mohiyatini anglagan holda ma'lumotlarni egallash bilimlarning barqarorligini ta'minlaydi. Bu narsalarning barchasi tafakkurni rivojlantirishga o'z ta'sirini o'tkazadi. Oliy ta'lim uzluksiz ravishda ijodiy tafakkurni talab qiladigan, muammoli xususiyatdagi topshiriq va masalalar tizimidan iboratdir. Har bir ma'ruza, seminar mashg'uloti, mustaqil topshiriqlar, hatto laboratoriya ishlari ham muammoli vaziyat, holatniig tarkibiy qismlaridan tuzilgan bo'ladi. Ularni hal qilish (echish, bajarish) ijodiy izlanishni vujudga keltiradi, tafakkur va ularning turlarini (ko'rgazmali, harakat, ko'rgazmali-obrazli, so'z-mantiq. Verbal, amaliy, nazariy, ixtiyoriy-ixtiyorsiz, konkret, abstrakt, realistik, autistik, intuitiv, diskursiv, dialektik, reproduktiv, produktiv-ijodiy, vizual, fazoviy) kamolot sari yetaklaydi. Chunki muammoli holatgacha bo'lgan davr, muammoli vaziyat, muammoli vaziyatdan keyingi aqliy jarayonlar ham Talabadan ijodiy qidiruv, narsalarning barchasi tafakkurni rivojlantirishga o'z ta'sirini o'tkazadi. Topshiriqni mustaqil bajarish talabalardan tafakkur operatsiyalari (analiz, sintez, taqqoslash, solishtirish, yaqqollash, mavhumlashtirish, guruhlash, turkumlash, umumlashtirish, sistemalashtirish) va shakllaridan (tushuncha, hukm, xulosa chiqarishdan) foydalanishni talab qiladi.

Natijalar. Talabalarni o'quv faoliyati yoki ta'limiy usullar bilan tanishtirish tafakkur rivojida alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, tushunchalarga (holatlarga) turli nuqtai nazardan qarash usulini Talabalarda tarkib toptirish va uni sharoitga (vaziyatga) ko'chirishga o'rgatish yuqori ko'rsatkichlar beradi. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, odatda usullarning ko'chishini "birdaniga", asta-sekin, "buzib-tuzatib", qayta qurish, tarkibini yangidan tuzish, ko'rgazmali materialdan matnli (mantiqiy) materialga o'tishi kabi ko'rinishlari mavjuddir. Talabalarda o'quv faoliyatining usulini tarkib toptirish quyidagicha amalga oshiriladi va muayyan qoidalar asosida olib boriladi – hamkorlik tushunchasiga turli nuqtai-nazardan qarash mumkin, chunonchi, u faoliyat turi, do'stona aloqa o'rnatish, muloqot, muomalaga kirishish,

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

umumiy xatti. harakatlar yig'indisi, o'quv faoliyatining shakli, o'qituvchi bilan Talaba harakati, bitim, ijodiy tajriba almashish va hokazo. Mazkur o'quv faoliyati usulini mustaqil topshiriqni bajarishga, ya'ni "faoliyat", "individual faoliyat", "ijtimoiy faoliyat", "guruhli faoliyat" kabi psixologik tushunchalar mohiyatini ochishga ko'chirish mumkin. Psixologiya fanida ko'chishning turlari to'g'risida chet el va sobiq Ittifoq davridagi psixologiyada birmuncha ma'lumotlar mavjud. Xotira tushunchasini turli nuqtai nazardan qarash mumkin, chunonchi, u bilish jarayoni, produktiv yoki reproduktiv mnemik (lot. – xotira) faoliyat, amaliyotda zarur bilimlar majmuasi, xotira – bu ko'nikma, malaka va odatlar yig'indisi; umumlashgan obrazlar to'plami, grammatik termin, fenominal xotirali shaxs sifati tariqasida va hokazo.

Muhokama. O'quv faoliyatining ushbu usulini mustaqil topshiriq bajarishga, ya'ni "**Tafakkur**" tushunchasiga ko'chirish imkoniyati quyidagi tarzda namoyon bo'ladi: tafakkur – bu bilish jarayoni, fikr yuritish faoliyati, prognoz qilish, anglashilgan bilimlar, muloqot negizi, grammatik termin, aql sifati, zehni o'tkirlik, shaxs sifati kabi tasavvur qilish mumkinligini ta'kidlab o'tiladi. Yuqoridagi mulohazalarga qaramasdan, talabalar tafakkurida sub'ektiv.shaxsiy xususiyatga ega bo'lgan zaif jihatlar mavjuddir. Fikr yuritish faoliyatini nazorat qilishda qator kamchiliklarga yo'l qo'yiladi, masalan, faoliyat natijasini tekshirish sifatidagina qo'llaniladi. Ularning aqliy faoliyatida xatti-harakat yoki bilim sifatini baholash va o'z-o'zini baholashda ham, voqelikni baholashda ham voqelikni oqilona, to'g'ri aks ettirish jarayonida illatlar ko'zga tashlanadi. Narsa va hodisalar xususiyati yoki qonuniyati ko'pincha orttirib baholanadi, ba'zan pasaytirib baholash hollari ham namoyon bo'ladi. Ahyon-ahyonda bo'lsa-da, to'g'ri, oqil, haqiqatan aniq baholash ko'zga tashlanadi. Tafakkurning tanqidiylik va tashabbuskorlik sifatlarida ayrim nuqsonlar uchraydi. Talabalarning intilishi bilan o'z-o'zini baholash o'rtasidagi munosabat mutanosiblikka, o'zaro uyg'unlikka ega emas, shu tufayli imkoniyat (aqliy zaxira) bilan havoiiy orzular orasida ziddiyat vujudga keladi, natijada oqillik o'rnini g'ayirlik egallay boshlaydi. Bunday salbiy hissiy kechinmaning, shaxs illatining oldini olish va mutlaqo bartaraf qilish uchun maxsus treningdan (to'g'ri yo'lga yetaklovchi mashq-namunalardan) foydalanish ijobiy natijalar beradi. Ta'kidlab o'tilgan nuqsonlar, qusurlarga qaramasdan, talabalar tafakkuri ilk o'spirinlik yosh davridan ham sifat, ham mazmun, ham ko'lam jihatidan keskin tafovutlanadi. Bu fikrlar psixologlar tomonidan to'plangan miqdoriy ma'lumotlar bilan allaqachonlar tasdiqlangan. Shunday qilib, muayyan bir sohaning yosh mutaxassis kishisi – Talaba yuksak aql-zakovat egasi, uquvli-teran fikrli inson, iymonli, diyonatli shaxs, aniq dunyoqarashga; mustahkam e'tiqodga ega bo'lgan ziyoli, milliy mafkuraning jonkuyari, targ'ibotchisi sifatida ijtimoiy katta hayotga yo'llanma oladi. Talaba-o'spirinlik, ilk yoshlik davri o'zining mahsuldorligi, refleksiv (anglashilganlik, ongli rejalashtira olishlik) xususiyati bilan boshqa yosh davridagi odamlardan o'ziga xos ravishda ajralib turadi. Ta'kidlab o'tilgan nuqsonlar, qusurlarga qaramasdan, talabalar tafakkuri ilk o'spirinlik yosh davridan ham sifat, ham mazmun, ham ko'lam jihatidan keskin tafovutlanadi. Bu fikrlar psixologlar tomonidan to'plangan miqdoriy ma'lumotlar bilan allaqachonlar tasdiqlangan.

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

Shunday qilib, muayyan bir sohaning yosh mutaxassis kishisi – Talaba yuksak aql-zakovat egasi, uquvli-teran fikrli inson, Talabalik yillari ijodiy izlanishlar, aql-zakovat zaxiralarini ishga sola bilish, aqliy qobiliyatni safarbar qilish imkoniyatlariga ega bo'lgan shaxsning yetuklik davri hisoblanadi. Xullas, ushbu yosh davrda tafakkur sermahsul, sermazmun bosqichga ko'tarilib, yaratish, ixtiro, ijod va kashfiyot qilish arafasida turadi.

Xulosa. Talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish ta'lim tizimida nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki ularga muammolarni hal qilish va yangiliklarni qabul qilish qobiliyatini ham oshirishni talab qiladi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida talabalarga erkin fikr bildirish, tanqidiy yondashuvni shakllantirish, va ularni real hayotdagi vaziyatlarga tayyorlash kerak. Bu jarayon o'qituvchilarni yaratgan innovatsion metodlar va interaktiv dars uslublari orqali qo'llab-quvvatlanishi zarur. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish, talabalarning shaxsiy yuksalishi va kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Talabalar o'quv predmetlari, fan asoslarini egallash faoliyatida ijodiy mahsulot berish uchun tinimsiz haraka qiladilar. Ularning bilishga, bilim olishga undovchi mayllari turg'un, mustahkam va barqaror qiziqishga aylana boradi, badiiy ijodiyot va ilmiy-tadqiqot bobida dastlabki ezgu-niyatlari, orzularini ushatishga intiladilar. Jumladan, adabiy ta'limda talabalar badiiy ijod bilan, tabiiy-matematika fan sohasidagilar esa kuzatish va tajriba o'tkazish bilan, tarixchi-arxeolog talabalar ijtimoiy turmush solnomalarini ochish bilan shug'ullana boshlaydilar. Hatto talabalar o'zlarining aqliy mehnati mahsullari bilan olimpiada, ilmiy-amaliy anjumanlarda, ixtirochilar va ratsionalizatorlar konkurs-tanlovlarida muvaffaqiyatli qatnasha oladilar. Bularning barchasi tafakkur yordami bilan chiqariladi, moddiy borliqni yanada aniqroq ifodalash, yaratish faoliyatlarida faol qatnashish uchun intilish, muammoli holat va vaziyatlarni hal qilish (echish) jarayonlarining mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Bu va standart bo'lmagan muammoli, boshqotirar topshiriqlarni yechish ijodiy fikr yuritishni, sermahsul vositalardan foydalanishni taqozo qiladi. Oliyda o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni o'zlashtirish, targ'ib qilish ham talabalik davriga xos xususiyatlardan biridir. Nazariy va amaliy, ijodiy va diskursiv, fazoviy tafakkur bilan qurollangan talabalar omma o'rtasida ilm-ma'rifatni yoyish ishida faol ishtirok qilmoqdalar.

Shunday qilib, talabalar narsa va hodisalar, voqelikni to'g'ri, oqilona, omilkorlik bilan aks ettirish, ijtimoiy hayot talabi va ehtiyojlarini anglash, ongli ravishda fikr yuritish faoliyatini tashkil qilish va boshqarish imkoniyatiga egadirlar. Ularda ta'lim jarayonida tafakkurning **diskursiv** (lot. – mulohaza yuritish) va **refleksiv** sifatlarini shakllantirish ilmiy, ijodiy tafakkurni vujudga keltiradi. Buning uchun ularni mustaqil bilim olish faoliyatini to'g'ri uyushtirish va boshqarishga o'rgatish yuksak samaraning kafolatidir.

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 320 b.
2. Tolipov O'Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2017. – 280 b.
3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 240 b.
4. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Yurayt, 2018. – 384 s.
5. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 300 b.
6. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2019. – 256 b.
7. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. – 4th ed. – Maidenhead: Open University Press, 2011. – 389 p.
8. Brookfield S.D. Teaching for Critical Thinking. – San Francisco: Jossey-Bass, 2012. – 320 p.
9. Facione P.A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. – Insight Assessment, 2015. – 28 p.
10. OECD. Education 2030 Framework for Future of Education and Skills. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 200 p.
11. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses. – London: Routledge, 2015. – 392 p.
12. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Jossey-Bass, 2012. – 256 p.